הרב עמנואל מולקנדוב
פתח תקוה

הדרך המובחרת באחיזת ארבעת המינים בשעת הברכה

הב"י בסי' תרנ"א ס"ה הביא את דברי התוס' בסוכה ל"ט ע"א ד"ה עובר והרא"ש בפ"ג סי' ל"ג, שנקטו בפשיטות שברכת על נטילת לולב דינה כשאר המצוות, שמברכים עליהן עובר לעשייתן. הם דנו מה יעשה האדם בלקיחת הלולב והאתרוג, וכתבו שיטול את הלולב ויברך ולאחר מכן את האתרוג, או שיהפוך את האתרוג בשעת הברכה, או שיכוין שלא לצאת עד לאחר הברכה, וכ"פ השו"ע שם.

ויש להוסיף שכדעתם כ"ד רב שר שלום גאון שהובא באוה"ג (עמ' 53) וז"ל: "והנוטל לולב כיון שמברך על נטילת לולב **לאלתר מגביהו** מוליך ומביא" וכו' עי"ש, ומבואר שמגביה לאחר הברכה. וכ"ד הרוקח (סי' רי"ט) [והובא בהגמ"י פ"ז מהלכות לולב אות ו'], וכ"ד רב ניסים גאון שהובא בשו"ת הגאונים (שערי תשובה סי' ע') בסתמא [אולם היא לרב ניסים גאון כפי שכתבו ר"ח אלבק בהערה לספר האשכול (ח"ב עמ' 102) ועוד], וז"ל: "אבל יברך תדיר קודם שיטלנו" עי"ש, וכ"ד המנהיג באות ל"ד שהביאו עי"ש, וכן נהג מהר"ם כמובא בתשב"ץ (סי' קנ"ד) וז"ל: "וכשהוא נוטל הלולב והאתרוג הופך כף של לולב והפיטמא של האתרוג למטה עד לאחר שיברך כדי שיהא הברכה עובר לעשייתה" ע"כ, וכ"ד היראים בסי' תכ"ב שצריך לברך לפני שיוצא יד"ח, ואף אם נטלו יכול לברך משום שלא כיון לצאת יד"ח עי"ש, וכ"ד הריא"ז שצריך ליטלן הפוכין או לכוין שאינו רוצה לצאת עי"ש. ויש ראשונים שכתבו להדיא לברך לפני שנוטל את הלולב; כ"כ בספר האורה (סי' צ"ז), שצריך לברך על הלולב קודם נטילתו כדקי"ל עובר לעשייתן עי"ש. וכ"כ האשכול [אלבק] (עמ' 101): וקודם שיגביה אדם לולב ממקומו יברך עליו קודם נטילתו וכו' עי"ש. וכ"ד ר"ש בר נתן בסידורו פרק ו' שיש לברך קודם הנטילה עי"ש.

ובדעת ר"ת: הנה בספר הישר לר"ת סי' ת"ו בסוף הסימן כתב: "והא איכא לולב דמברכין עליו בתר דנפקי ביה, ואית דמתרצי כיון דאיכא למיעבד נענוע שירי מצוה מעכבין ועובר לעשייתן הוא, ולא נהירא דהא פליגי בשיירי מצוה מעכבין, אלא איכא למימר דמצוה לנוטלו שלא כדרך גדילתו ואח"כ נוטלו ומברך בו ונוטלו אחרי כן כדרכו, הא לברוכי ביה קודם שיטלנו אסור דילמא פשע ולא יטלנו ואפיק שם שמים לבטלה" ע"כ, והובא בקצרה בתוס' שאנץ (פסחים ז' ע"ב) שכך אמר ר"י בשם ר"ת עי"ש, ומשם הובא בהגמ"י (פ"ז מהלכות לולב אות ו'). אולם העיטור כתב: "והרב יעקב ז"ל אמר עיקר ברכה לאחר נטילה הוא, דאי קודם נטילה היא דילמא פשע ויברך לבטלה, ואי נטל ליה בשמאל נפיק מיניה חורבה, וסבר מצוה הכי איתא דלאו כו"ע גמירי ואין לשנות, וכן מנהג בקידושין ומילה" ע"כ, וכ"כ הצרור החיים (דרך שישי סי' ט') וז"ל: "וכן דעת ר"ת [שמברכים לאחר הנטילה] ואמר שאם יאחזנו בשמאל נפיק מיניה חורבה שיהיו סבורים דמצוה הכי איתא" עי"ש. וכן במחז"ו (מהדורת אוצר הפוסקים עמ' תת"נ) [בכתי"ל שהוא הוספה ואינו מעיקר המחז"ו] איתא: "ורבינו יעקב אומר כיון דעדיין יש לו לעשות הנענוע עובר לעשייתם קרינן ביה" ע"כ. וא"כ אין דעת ר"ת ברורה בענין זה.

אולם, דעת רבים מהראשונים שעיקר הברכה של הלולב היא לאחר הנטילה עם האתרוג, וכמבואר בגמ' פסחים ז' ע"ב שמברכים 'על' נטילת לולב, דמדאגביה נפק ביה, וכפי שהביא הב"י בקצרה בשם הר"ן. כ"ה בתוס' בפסחים שם וז"ל: "וכשאדם נוטל לולב א"צ להופכו כדפירש **ר"י** כיון שצריך לנענעו בהלל או משום שאינו רוצה לצאת באותה נטילה" ע"כ. וכ"כ **בעה"מ** שם: "שכיון שיש לו לקרות את ההלל ולנענע שהוא שירי מצוה כעובר לעשייתה דמי ולעולם נוטלו כדרכו ומברך על נטילת לולב וכו' והידור מצוה כך הוא ליטול הלולב כדרכו ולברך עליו, ואלו שמראין עצמן כמדקדקים ואין נוטלין את הלולב עד שמברכין לכתחלה או שמהפכין אותו מימין לשמאל טעות הוא בידם" ע"כ. וכן הובא **במכתם** שם ובסוכה מ"א עי"ש. וכ"כ **הרמב"ן** בפסחים שם, וז"ל: "ומהא שמעינן דכו"ע משנטלו לצאת בו כדרכו הוא מברך ולא קודם לכן ואילו היה מברך קודם שנטלו היה מברך ליטול, אלא שלא רצו לקבוע לו ברכה קודם הנטילה, ואם רצה לברך עליו הרשות בידו ומברך ליטול וכ"כ ר' משה הספרדי ז"ל אלא שאין לשנות מטבע שקבעו חכמים בברכות" ע"כ. וכ"כ **הר"ן** בחידושיו שם: "שתקנת חכמים היא שלא יברך עליו אלא לאחר נטילתו שאם יברך קודם לכך יהא סבור שמצותו בנטילה לבד ולא ינענו" ע"כ. והוא **מר' דוד** שם ע"ע. וכעי"ז כתב הר"ן בהלכות בסוכה מ"ב, ושם מקורו **מהריטב"א** (שם), שכתב שיכול לברך לאחר שהגביה והוי עובר לעשייתן כיון שיש עליו לנענע עדיין שהוא שיורי מצוה וא"צ להופכו כמו שסבורים רבים והיינו דתקינו ברכה בעל משום דהגבהה קודמת לברכה עי"ש. וכ"ד **הרא"ה** בכללי הברכות (נדפס בסו"ס המכתם על פסחים), וז"ל: "ולפיכך מברך על נטילת לולב ולא ליטול לולב לפי שהברכה אחר עשייתה לפי שמטלטלו בידו יצא בו ואין הברכה אלא על שיורי מצוה שהוא הנענוע" עי"ש. וכ"ד **צרור החיים** (דרך ששי סי' ט') וז"ל: "והנכון דרך הרמב"ן כי אמר שיוליכנו כדרכו עד שעת נטילת לולב ויברך עליו אחר אשר יטלנו בידו ולא קודם שיטלנו, דשמא יברך ולא יטלנו" וכו' עי"ש, וכ"ד **האהל מועד** (שער סוכה ולולב דרך ד') וז"ל: "אע"פ שאמרו על הלולב כיון דאגבהיה נפק ביה – עיקר ברכה לאחר נטילה, דאי קודם נטילה דלמא פשע ובריך לבטלה, ואי תפיס ליה בשמאל נפיק מיניה חורבה דסברי מצוה הכי" עי"ש, וכ"כ **ספר הפרדס** [לתלמיד ר' יהודה בן הרשב"א] (שער ט') גבי נט"י שמברכים לפני הניגוב והוי עובר לעשייתן וז"ל: "כדאמרינן גבי לולב מדאגבהיה נפק ביה וא"כ האיך מברך אחר מכן על נטילת לולב, אלא כיון שעיקר המצוה הוא הנענוע עובר לעשייתן מקרי" עי"ש, ומבואר דפשיטא ליה שמברכים לאחר שכבר נטלו ויצא בו וכנ"ל. וכ"ה **בסידור קטלוניא** כת"י, וז"ל: "ונוטל לולב בימין ואתרוג בשמאל ופני הלולב כלפי פניו ומברך עליו וכו' על נטילת לולב". וכ"כ **המאירי** סוכה מ"א וז"ל: "אע"פ שיצא מברך ודאי על סמך שירי מצוה או על סמך שמסתמא מכוין הוא שלא לצאת וכן אנו נוהגים וכו'. וגדולי המחברים כתבו שכל המברך קודם נטילה מברך ליטול ולא תקנוה בעל אלא שמסתמא אחר הגבהה הם מברכים וכו' ותקנוה בעל ואחרי הנטילה ולא בל' ולפני הנטילה שחששו שמא אחר שיברך יקדמנו אחר ולא תבוא ברכתו תכופה למצוה" עי"ש. וע"ע בדבריו בפסחים ז'. וכ"ד **ההשלמה** בפסחים דף ז', וז"ל: "וא"ת דלאו עובר לעשייתה הוא – כיון שעדיין יש לו לנענע שהוא שיירי מצוה, וכי תימא אמאי לא מברך קודם הגבהה – אורחא דמילתא קמ"ל שאין לברך על המצוה עד שיטלנה בידו, ושמעינן מהא שלאחר שהגביהן מברך עליה וא"צ קודם שהגביהו וכו' וכן ראוי לעשות"

עי"ש, והעתיקו **המאורות** שם כדרכו, הרי שגם הם הקפידו לעשות כן וכתבו שכן ראוי לעשות. וכן האריך בזה **ר' יוסף בן פלאת** שהובא בספר הפרדס לרש"י (מהדורת הרנרייך עמ' ר"א) וזת"ד: ואיכא דמנחו ליה אשרשיפא והדר מטלטלי ליד ולאלתר מברכי עילויה וכו', ולא צריכי למעבד הכי, דהא פרישנא אסור לו לאדם לברך על המצות עד שלא הגיע לידו וסמוך למעשה וכו', הילכך טועים הם, וכן הנוטלים אותו שלא כדרך גדילתו כדי שלא יצאו בו קודם הברכה, וכל המשנה ידו על התחתונה, כסבור לשבש את המנהג אשר גבלו ראשונים ונמצא הוא משובש, שכל חכמי הגולה מימות עולם נוטלים אותו ומברכים בו בשעת נטילה דרך גדילתו, ואף על פי כן אין ברכתו מאוחרת למעשה אלא מוקדמת כדרך כל המצות, כיצד - שכשאמרו כיוון דאגבהיה נפק ביה - לא אמרו אלא וכו' אלא בזמן דלא עסיק ביה בהולכה ובהבאה או בנענוע ואכתי לא נגמרה המצוה, והמברך תוך מעשה כמברך עובר למעשה וכו', הילכך נוטלין את הלולב כדרכו ומברך עליו תוך הנטילה ונמצא מברך עובר למעשה וכו' עיש"ב, ומזה שלא כתב ליטול רק את הלולב ולאחר הברכה את האתרוג – נראה דס"ל שגם בזה יש חסרון שמברך כשלא אוחז במצוה, אלא צריך לאחוז בכל המצוה שזה כולל האתרוג.

יש ראשונים שהעידו שהמנהג שמברכים לאחר הנטילה והסכימו לזה אלא שהם לא כתבו כן בדוקא אלא שכך עושים, ולא כתבו לשנות ולברך לפני הנטילה: כ"כ **ר' יואל וראבי"ה בנו** בסי' תרצ"א ותרצ"ג שכיון שעוד לא נגמרה המצוה שיש לפניו הנענועים שפיר הוי עובר לעשייתן ולכן מברכים לאחר הנטילה עי"ש [והובא בהגמ"י שם]. וכן פשיטא ליה **לשה"ל** (סי' שס"ו) שכתב ועוד אי אמרינן בכה"ג מדאגביה נפק ביה א"כ יברך אדם ברכת לולב קודם שיטלנו שאם נוטלו ואח"כ מברך כבר יצא משעה שנטלו והוי ברכה לבטלה אלא ודאי אין לחוש בהבאתו [דאין כוונתו לצאת בזה] עיש"ב. וכ"ד **העיטור** (דף צ"ג ע"א), וכ"ד **ריב"א וריב"ם** (בראבי"ה סי' תרצ"א) **ור' שמחה** (בהגמ"י) דס"ל דהא דאמרינן עובר לעשייתן אתא למעוטי לאחר עשייתו אבל כל זמן העשיה שפיר מברך אף שכבר התחיל במצוה ולכן בסוכה יוכל לברך אף שכבר ישב וקיים המצוה כיון שעדיין עוסק במצוה, וה"ה בלולב כיון שעדיין נוטל את הלולב שפיר הוי עובר לעשייתן עיש"ב. וכ"כ **ר' יונה** בסדר פסח בתוך הדברים, וז"ל: "כדאמרינן לענין נטילת לולב מדאגבהיה נפק ביה, ומשו"ה מברך על נטילת לולב, מיהו עובר לעשייתן מקרי כיון דבעי למעבד נענוע" עי"ש.

ובדעת **הרמב"ם**. הנה, בפ"ז מהלכות לולב ה"ו כתב הרמב"ם: "וכשהוא נוטלם לצאת בהן מברך תחלה על נטילת לולב הואיל וכולן סמוכין לו ואח"כ נוטל האגודה הזאת בימינו ואתרוג בשמאלו" וכו' עי"ש, ונראה מדבריו שמברכים עובר לעשייתן, וכ"כ הטור בדעתו. אולם, הרמב"ם גופיה בהלכות ברכות פי"א הט"ו כתב: "נטל את הלולב מברך על נטילת לולב שכיון שהגביהו יצא יד"ח אבל אם בירך קודם שיטול מברך ליטול את הלולב כמו לישב בסוכה" וכו'. ומבואר שרק בדיעבד, אם בירך קודם שיטול, מברך ליטול, אבל עיקר הדין הוא שמברך על נטילת לולב ומברך לאחר שנטל. וכן בה"ו שם כתב: "בשעה שישב בסוכה או 'כשינענע' הלולב או כשישמע קול השופר" וכו'. וגם בהלכות לולב כתב רק הנוסח על נטילת לולב, ומבואר שזה עיקר הנוסח ותקנת חז"ל, ורק אם בירך קודם שיטול מברך ליטול. וכבר הבאנו שכ"כ הרמב"ן

והמאירי בדעת הרמב"ם. וכן האריך המעשה רוקח בהלכות ברכות עי"ש. וצריך לומר שבהלכות לולב הרמב"ם לא דקדק כ"כ בנוסח הברכה ובצורתה אלא סמך על מה שביאר יותר בהלכות ברכות.

וא"כ נמצא שלדעת רוב הראשונים מברכים לאחר הנטילה, ולחלק מהם יש ענין בדוקא לברך לאחר הנטילה כיון שאנו מברכים 'על', ואם עוד לא יצאנו יד"ח צריך לברך ליטול. ועל כן כיון שלכו"ע יכול לברך גם לאחר שנטל, וכמו שכתבו תוס' ורא"ש, כיון שיש לפניו את הנענועים שהם שירי מצוה, אלא שהם ס"ל שלכתחלה יש לברך לפני שיצא יד"ח, ולדעת רבים מתקנת חז"ל היתה לברך לאחר הנטילה מכמה סיבות וכנ"ל - לכן עדיף לעשות כן - ליטול את ד' המינים ולאחר מכן לברך, דהא אין זו 'חומרא' לברך עובר לעשייתן בנטילת הלולב, אלא 'שלא כדין' לדעת הראשונים הנ"ל, וכיון שא"א לצאת יד"ח כל הדעות – עדיף למינקט כדעת רוב הראשונים, דס"ל שהעיקר הוא לאחר הנטילה, וכפשט הגמ' בפסחים. והב"י לא הביא מכל הנ"ל אלא את הר"ן לחוד, ולכן פסק כדעת התוס' והרא"ש כנגד הר"ן, אבל להאמור רוב הראשונים ס"ל כדעת הר"ן, וכן נקט הגר"א מעיקר הדין, וכמו שהביא המ"ב בשעה"צ אות ל' עי"ש.

ולרווחא דמילתא יכול להגביה את הלולב והאתרוג ולהצמידם ולברך ולעשות בלבו תנאי שאם העיקר כדעת התוס' והרא"ש וסיעתם אינו רוצה לצאת יד"ח עד לאחר הברכה, ואם העיקר כדעת הרמב"ן וסיעתו רוצה לצאת קודם הברכה ולברך על שיירי המצוה, וזו הדרך מוציאתו מכל ספק.

◆

איטר יד באיזה יד יחזיק את הלולב

בגמ' סוכה ל"ז ע"ב מבואר שהלולב ניטל בימין משום שיש בו ג' מצוות, והאתרוג בשמאל. ודעת הטור בסי' תרנ"א ס"ג שגם האיטר דינו כן, וכ"ד העיטור כפי שהביא הב"י שם. אולם, הב"י הביא שדעת **מהר"ם, רא"ש ורי"ו בשם תוס'** שהאיטר נוטל את הלולב בשמאל עי"ש. ובשו"ע פסק כדעת העיטור והטור. אולם, השולחן גבוה – אע"פ שבד"כ אזיל בשיפולי מרן השו"ע – כאן נטה מדבריו, וז"ל: "וכיון שהרא"ש והתוס' והר"ם ורי"ו ס"ל דאזלינן בתר דידיה – למה זה סתמו [הטור והשו"ע] כדברי בעה"ט, מה גם דגם בעה"ט לא פליג עלייהו שהרי כתב ואי עביד איפכא לית לן בה, ואחרי כותבי ראיתי להר"ב שכנה"ג שהקשה כן יעוי"ש, ולענין מעשה נקטינן כדברי הרא"ש וכמו שפסק הר"ב המפה, וכ"פ הרשב"א בסי' אלף ק"כ דבתר דידיה אזלינן" ע"כ [וזו תשובת **ר' יואל** דלקמן]. גם המאמ"ר, אע"פ שרגיל בד"כ ליישב את פסקי מרן השו"ע – כאן נטה מדבריו בעקבות הקושיא הנ"ל וז"ל: "והיותר תימא אצלי מה שפסק מרן ז"ל כן [כדעת הטור] וכבר תפסו עליו כל האחרונים וכתבו שט"ס הוא בטור ושעכ"פ העיקר כדברי שאר הפוסקים עי"ש, ונ"ל שכן עיקר דנהי דאנן בתר פסקי מרן ז"ל גררינן – מ"מ הכא ראוי להורות כדברי מור"ם ושאר אחרונים ז"ל" עי"ש.

ובאמת, כשנבוא למנין נראה שרוב הראשונים דלפנינו ס"ל כדעת הרא"ש וסיעתו, דאמנם כדעת העיטור והטור כ"ד המיוחס לר"ן שבת ק"ג ע"א, שכתב: "ודוקא לעניין תפלין אבל

לעניין לולב ליכא לאיפלוגי כלל" ע"כ. וכ"כ בספר מושב זקנים בפרשת אמור על הפסוק ולקחתם לכם וכו' עי"ש. אולם, דעת שא"ר כדעת הרא"ש וסיעתו: כ"ד **ראבי"ה** (סי' תרצ"ד) דהכא משום נטילה חשובה בעינן שנוטל בימין ולא כלאחר יד ואם הוא איטר הרי הוא נוטל בימין כלאחר יד עיש"ב. והעתיקו **שה"ל** (סי' שס"ה) עי"ש. וכ"כ בספר **ערוגת הבושם** (ח"ב עמ' 39) **שהר"ב** אומר שה"ה לענין לולב שהאיטר נוהג כמו תפילין עי"ש. וכ"כ **המכתם** בשם **הר' שלמיה** דומיא דתפלין עי"ש. וכן הסכים **המאירי** [שכן הסכימו הגאונים] וכ"כ עוד בשבת ק"ג. וכ"כ **בספר הפרדס** [לתלמיד ר"י בן הרשב"א] (שער ט') שכ"כ המפרשים עי"ש. וכ"ה **בפסקי תוס'** מנחות (אות קכ"ה) עי"ש, וכ"ה **בפסקי רבינו יוסף** (אות של"ו) עי"ש. והדרכ"מ הביא שכ"ד **מהרי"ל ומהרי"ו ובעל מנהגים ומהר"א מפראג** עי"ש [ולכן פסק כן בהגהת שו"ע].

הרי שדעת רוב הראשונים שאיטר נוטל הלולב בשמאל, וא"כ נראה שהעיקר בזה גם לספרדים כפסק השו"ג ומאמ"ר, שפסקו כדעת הרמ"א.

והנה, בחזו"ע סוכות (עמ' שנ"ב) הביא את דברי המאמ"ר וכתב ליישב, שכיון שאין מחלוקת הפוסקים אלא לכתחלה, דהא בדיעבד יצא בכל גונא – הילכך כדי שלא יבואו לידי טעות השווה את דין האיטר לכל אדם, ופסק למעשה כדברי מרן השו"ע עי"ש. אולם, הדברים צ"ע מכמה טעמי: חדא, דמה לנו לגזור גזירות מדעתנו, דהא רוב הראשונים לא חשו לזה, ואנו נחשוש חששות בעלמא. ועוד, מה שייך טעות בזה ואיזה טעות יבואו לטעות, דאטו אם יראו איזה כמה איטרים בודדים שנוטלים הלולב בשמאל – יטעו אחריהם? ואם יטעו – הרי זה לא מעכב, וגם כל אדם שנטל הלולב בשמאל יצא ומה החשש.

ועוד, שאין זה פשוט שמי שהיפך שמאל לימין יצא, וכפי שנבאר.

הדרכ"מ שם הביא את דברי הכל בו שאם החליף ימין לשמאל בדיעבד יצא, ומקורו [כדרכו] הוא מדברי המכתם, שכתב: "דכי אמרינן בשהפכו [לא יצא] – מלמעלה למטה וכו' אבל הפיכה דימין לשמאל לא מעכבא וכ"כ הר"ם" ע"כ דברי המכתם. וכוונתו לרמב"ם פ"ז ה"ט שכתב: "משיגביה ארבע מינים אלו בין שהגביהן כאחת בין בזה אחר זה 'בין בימין ובין בשמאל' יצא וכו' ומצוה כהלכתה שיגביה אגודה של ג' מינים בימין ואתרוג בשמאל" עי"ש. וכ"ד המאירי (דף ל"ז ע"ב) ודחה את דברי המפרשים בשהפכו של ימין לשמאל [עי' לקמן] עי"ש. וכן הריטב"א בדף מ"ב כתב י"מ שהפכו שנטלו ביד שמאל. וליתא שאין זה מעכב בדיעבד אלא שהפך מלמעלה למטה עי"ש. וכ"כ תלמיד הרמב"ן בדף ל"ז בשם ר' יצחק בן אברהם עי"ש. וכ"כ ראבי"ה (סי' תרצ"ד) ועוד.

אולם, **הר"ח** בדף מ"ב ע"א פירש את דברי הגמ' בשהפכן – כשהפך הלולב בשמאל ואתרוג בימין ע"כ. ומבואר דבכה"ג לא יצא. וכ"כ **האשכול** [אלבק] (ח"ב עמ' 101) בשם **רב נסים גאון**: "בשעת הולכת הלולב לבהכ"נ אנו מהפכים אותו לולב בשמאל ואתרוג בימין שאם אנו מוליכים אותו כדרכו אנו מתחייבים לברך עליו מיד" ע"כ. וכ"כ **המנהיג** (עמ' שצ"ח) שצריך שיביאנו תינוק לבהכ"נ או תפיס לולב ללא אתרוג או תפיס להו ע"י כלי או דאפיך להו לולב בשמאל ואתרוג בימין וכו' וכ"כ הר' נסים ע"כ. וכ"כ **העיטור** (צ"ב ע"ד) בשם רבוותא קמאי כגון רב שר שלום גאון ורב עמרם ורב סעדיה ורב נסים וכו' דאי אית ליה ינוקא מייתי ליה אי לא מהפך ביה אי

לא נקיט ליה שלא כדרך גדילתו ע"כ. וכ"כ **שה"ל** (סי' שס"ו) בשם בעה"ט. וכוונתו מהפך ביה של ימין לשמאל כנ"ל [ודלא כפתה"ד שהגיה שם]. וכ"כ **בדרשות אבן שועיב** (עמ' תקכ"ב) שיש שאמרו שאם רצה להוליכו שיחליף סדרן לולב בשמאל או יהפכנה וכו' עי"ש.

ואם כי אנן נקטינן שבדיעבד יצא אם הפכו מימין לשמאל – מ"מ באיטר ודאי שיש לנו לפסוק שיטול הלולב בשמאל, דהא אם יטול בימין שמא לא יצא כלל, ובכה"ג עדיף לעשות כעיקר הדין כדעת רוב הראשונים ליטול בשמאל כל אדם, והאתרוג בימינו. ולרוחא דמילתא יעשה לאחר מכן גם כפסק השו"ע ויטול הלולב בימין, אבל עיקר הברכות והנענועים עדיף לאיטר לעשות כשהלולב בשמאל והאתרוג בימין.

◆

איטר יד - אחיזתו בכוס של ברכה

וה"ה בכל זה לענין כוס של ברכה, דהב"י בסי' קפ"ג ס"ה הביא דברי שה"ל בשם ר' בנימין אחיו שאיטר יחזיק הכוס ביד שמאל כמו בתפילין עי"ש, וכ"כ המאירי בשבת ק"ד וז"ל: "ממה שכתבנו במשנתנו בענין שמאל וימין למדו קצת גאונים שכל שאדם חייב לעשותו בימין כגון כוס של ברכה ולולב – איטר יד ימינו עושה אותן בשמאל וכל שהוא בשמאל כגון אתרוג ותפלין עושה אותן בימין שהרי הוא נעשה על ימין שמאל ועל שמאל ימין" עי"ש. והשו"ע שם פסק כן בשם י"א. והברכ"י ועוד אחרונים פלפלו האם מרן השו"ע ס"ל כדעת י"א אלו או לא, והאם בסי' תרנ"א לענין לולב, שפסק שהאיטר ככל אדם – חזר בו עי"ש ובכה"ח ועוד. אולם, לפי האמור גם לענין לולב העיקר הוא שהאיטר – ימין שלו היא שמאל כל אדם, וה"ה לענין כוס של ברכה, וכ"פ החסד לאלפים שם.

◆

דין איטר על פי הקבלה

וגם עפ"י הקבלה נראה שהדין כן, דהא ידועה דעתו של מהר"י צמח [שהובא באחרונים – עי' כה"ח סי' כ"ז אות ל"א] שאיטר צריך להניח תפלין ביד שמאל ככל אדם. והנה, בשו"ת יצחק ירנן (ח"ה סי' ה') בתשובת הגר"מ מאזוז העתיק את דברי מהר"י צמח מכת"י מספר עולת תמיד, ושם בסוף הדברים כתב להוכיח מדברי השו"ע כאן גבי נטילת לולב שגם האיטר נוטל הלולב ביד ימין והאתרוג ביד שמאל וא"כ ה"ה גם בתפלין עי"ש. והנה, אנן קי"ל גבי תפלין שהאיטר מניח ביד ימין, וכמו שהאריכו הגר"מ מאזוז שם וכן הגר"י הלל בשו"ת וישב הים (ח"ב סימן ב') לדחות את דברי מהר"י צמח שחלק על חז"ל בסברות בעלמא עי"ש, וא"כ ע"כ דסבירא לן שבאיטר יד ימין שלו היא שמאל כל אדם והיא רומזת לבחינת החסדים, ויד שמאל שלו היא ימין כל אדם הרומזת לגבורות ולבחינת הנוקבא, וכמו שכתבו הרבנים הנזכרים שם. וכן מצאתי שכתב במפורש בספר עמוד העבודה לר' ברוך מקאסוב [תרכ"ג] (סי' ק"ל) וז"ל: "וזהו הטעם של הדין שאיטר יד מניח תפילין בימין שהוא שמאל דידה כי עיקר השם של יד ימין מה שנקרא ימין אינו מפני שעומד לצד ימין שאילו כן היה גם האיטר יד מניח תפלין בשמאל כל אדם וכו' אבל באמת קביעות מקום של ימין ושמאל של האדם במה שזה לצד ימין וזה לצד שמאל לא

מעלה ולא מוריד לאיזה התעוררות אורות העליונים כיון שלמעלה אין שם מקום כלל ואינם תופסים מקום אלא העיקר של השמות של ימין ושמאל הוא על שם כוחות שכח ימין רב והשמאל מעט ובדרך זה הם רומזים על שפע רבה ומועטת שלמעלה וא"כ איטר יד שכח ימינו מועט של שמאלו הרי נקרא ימינו בשם שמאל וכו' ומה שאדם אחר שאינו איטר יד יעורר למעלה בשמאל שלו יעורר הוא בימין שלו כי העיקר אינו קביעות מקומם אלא כוחותם החולקים זה מזה" עי"ש. וא"כ, אדרבה כן צריך להיות גם לפי הקבלה בענינו ובכל הענינים שאצל האיטר הבחינות הם הפוכות. והבא"ח (פרשת שלח אות י"ט) לגבי החזקת כוס של ברכה כתב שעפ"י הסוד גם האיטר יחזיק הכוס ביד ימין ועי' שלמי צבור גבי תפלין בשם מהר"י צמח עי"ש, וכ"כ הכה"ח (סי' קפ"ג אות כ"ט) עי"ש. אולם, לפי האמור אדרבה ערבך ערבא צריך, ומהר"י צמח עצמו הביא ראיה מלולב, שבזה העיקר הוא כדעת רוב הראשונים שהאיטר שונה מכל אדם, וגם לפי הקבלה ביארו האחרונים הנ"ל שאין שום הכרח שהאיטר הוא ככל אדם וכנ"ל.

סיכום

הדרך המובחרת לנטילת הלולב בשעת הברכה היא לאחוז את הלולב והאתרוג ולהצמידם ולאחר מכן לברך ברכת על נטילת לולב, אלא שיתנה קודם לכן שאם ההלכה שצריך עובר לעשייתן – לא מכוין לצאת עד לאחר הברכה, ואם ההלכה שצריך לברך לאחר שיצא ידי חובה – מכוין לצאת בשעת הנטילה.

איטר יד יאחוז את הלולב בשמאל כל אדם שהוא ימינו ואת האתרוג בימין כל אדם שהוא שמאלו, וה"ה בכוס של ברכה.